

DOI: <https://doi.org/10.28925/2412-0774.2025.3.15>

УДК 354:328.185

Віталій Кацідим

<https://orcid.org/0009-0009-9367-6213>

аспірант Інституту вищої освіти НАПН України,

вул. Бастіонна, 9, 01014, Київ, Україна

katsidymv@gmail.com

ЮРИДИЧНА ОСВІТА В ЄВРОПЕЙСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ БАКАЛАВРСЬКИХ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ

Стаття присвячена порівняльному аналізу освітніх програм з права на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти в європейських університетах з метою узагальнення ключових тенденцій підготовки бакалаврів права. Вибір університетів для аналізу обумовлений їхніми позиціями в Шанхайському академічному рейтингу з освітньої галузі «Право» 2024 р. Наголошено, що першу десятку європейських університетів у рейтингу складають університети з Великої Британії, Нідерландів і Данії. Для досягнення мети дослідження застосовано аналіз освітніх програм з права, представлених на офіційних веб-сайтах університетів – University of Cambridge, University of Oxford, University College London, Universiteit Utrecht, Universiteit van Amsterdam, Københavns Universitet. Освітні програми проаналізовано за такими критеріями: структура і зміст програми; правила вступу до університету; методи навчання і викладання; методи контролю і атестації. У кожному з цих пунктів виокремлено національні особливості чи особливості певного університету. На основі компаративного аналізу освітніх програм з права у провідних європейських університетах виокремлено такі ключові тенденції підготовки бакалаврів: міждисциплінарний підхід, інтернаціоналізація навчання, високі вимоги до відбору студентів, практикоорієнтований підхід до навчання, наголос на самостійну роботу студентів, можливість вибору додаткової юридичної спеціалізації або додаткових дисциплін для поглиблення академічної підготовки. Наголошено, що реформування вищої юридичної освіти в Україні потребує вивчення досвіду європейських університетів з метою імплементації їхніх здобутків.

Ключові слова: бакалаврський рівень вищої освіти, компаративний аналіз, освітня програма з права, тенденції підготовки бакалаврів права, юридична освіта.

ВСТУП

Як зазначено в Комюніке Європейської Комісії «Ukraine Relief and Reconstruction» від 18 травня 2022 р., повоєнне відновлення України у рамках євроінтеграційних реформ потребуватиме «створення основ вільної та процвітаючої країни, заснованої на європейських цінностях, добре інтегрованої в європейську і світову економіку, а також підтримки її на європейському шляху». Трансформація держави у нову європейську країну передбачає, зокрема, розвиток аксіологічних орієнтирів суспільного розвитку на основі базових цінностей Об'єднаної Європи – свободи, рівності, солідарності, самоцінності людини, демократії, верховенства права, захисту прав людини, прав національних меншин, гендерній рівності. Важливу роль у цьому процесі відіграє підготовка фахівців для правової системи України. Як акцентує проєкт Концепції розвитку юридичної освіти (2021), здобувачі юридичної освіти повинні бути готові до захисту прав людини та основоположних свобод, утвердження верховенства права, будучи відданими принципам людської та професійної гідності, справедливості, рівності, неупередженості, незалежності, співпереживання та дотримання високих етичних стандартів.

Реформування вищої юридичної освіти в Україні потребує вивчення досвіду європейських університетів з метою імплементації їхніх здобутків, що забезпечують ефективну підготовку бакалаврів з права.

Різні аспекти удосконалення юридичної освіти в Україні є предметом наукових розвідок Н. Янчук (2022), В. Тернавської (2022), Н. Іваницької (2024), Ю. Реги, Д. Волковецького (2024); зокрема трансформація системи юридичної освіти в умовах воєнного стану і в період післявоєнного відродження (І. Шемелинець, 2022; С. Константінов, 2023).

Певні порівняльні дослідження досвіду європейських країн щодо ефективної підготовки бакалаврів з права здійснені С. Кириленком (2024), В. Кацідимом (2025).

Сучасні ключові напрями розвитку юридичної освіти в Європі обговорюють Е. Jones, F. Cowpie (2020); Н. McFaul (2020); S. Rab (2022). У рамках нашої статті певний інтерес становлять також наукові дослідження щодо розвитку юридичної освіти в окремих європейських країнах, зокрема у Великій Британії (F. Ryan, Н. Mcfaul, 2020; R. Dunn et al., 2022; J. Cho, et al., 2023), Нідерландах (J. Hallebeek, 2020; W. J. Kortleven et al., 2024), Данії (W. Schäfke et al., 2018).

Мета статті – здійснити компаративний аналіз бакалаврських освітніх програм з права для узагальнення ключових тенденцій підготовки бакалаврів права в європейських університетах.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для компаративного аналізу бакалаврських освітніх програм з права ми вибрали найкращі університети Європи, спираючись на Шанхайський академічний рейтинг з освітньої галузі Право (2024 Global Ranking of Academic Subjects. Law). У 2024 р. за професійною підготовкою фахівців з права найкращими серед європейських університетів були визнані: University of Cambridge (7 місце в рейтингу), University of Oxford (11 місце), University College London (15 місце), Leiden University (26 місце), Utrecht University (29 місце), University of Amsterdam (32 місце), University of Portsmouth (39 місце), King's College London (44 місце), London School of Economics and Political Science (місце 51–75), University of Copenhagen (місце 51–75).

Звертаємо увагу, що з 10 найкращих університетів 6 розташовані у Великій Британії, 3 – в Нідерландах (Leiden University, Utrecht University, University of Amsterdam), 1 – в Данії (University of Copenhagen).

Для досягнення мети нашого дослідження ми обрали аналіз бакалаврських програм з права в 3 університетах Великої Британії (University of Cambridge, University of Oxford, University College London), 2 з Нідерландів (Universiteit Utrecht, Universiteit van Amsterdam) і Københavns Universitet (Данія). Оскільки в нідерландських і данських університетах бакалаврські програми пропонуються в основному національними мовами, надалі в статті назви університетів теж передаємо національними мовами.

Для аналізу освітніх програм використовуємо інформацію з офіційних веб-сайтів університетів. Освітні програми з права аналізуємо за такими критеріями: структура і зміст програми; правила вступу до університету; методи навчання і викладання; методи контролю і атестації. У кожному з цих пунктів виокремлюємо національні особливості чи специфіку певного університету.

На основі компаративного аналізу освітніх програм з права в європейських університетах узагальнимо ключові тенденції підготовки бакалаврів права.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відповідно до вимог Болонського процесу перший (бакалаврський) цикл вищої освіти включає мінімум 180 і максимум 240 кредитів навчання, еквівалентних ECTS, і триває від трьох до чотирьох років (у Великій Британії модуль обсягом 30 кредитів вважається еквівалентним 15 кредитам у Європейській системі переведення кредитів ECTS). Освітні програми з права у країнах Європейського простору вищої освіти зазвичай відповідають цим стандартам. Проте відповідно до національних традицій і вимог суспільства, а також згідно з можливостями автономії університетів організація навчання за цими освітніми програмами в різних країнах має певну специфіку.

Юридична освіта в університетах Великої Британії. Одним з ключових напрямів розвитку юридичної освіти є сприяння міждисциплінарним підходам (Jones, Cownie, 2020). Так, поряд з 3-річною бакалаврською програмою з права University of Cambridge пропонує також міждисциплінарну програму «Земельне господарство – довкілля, право та економіка», яка поєднує право та економіку з аспектами навколишнього середовища, бізнесу, фінансів та управління ресурсами. В University of Oxford впроваджуються 2 бакалаврські програми з права: 3-річна загальна програма, яка надає ґрунтовну академічну освіту, і 4-річна програма «Право з вивченням права в Європі» зі спеціалізаціями у французькому, німецькому, італійському, іспанському праві, де 3-й курс проходить за кордоном в університеті Франції, Німеччини, Італії чи Іспанії (вивчення французького, німецького, італійського чи іспанського права відповідно) або в Нідерландах (вивчення європейського та міжнародного права). Подібні освітні програми існують і в University College London: 3-річна бакалаврська програма з права, яка поєднує юридичну теорію з практичним застосуванням, і 4-річні програми з французьким, німецьким, іспанським правом, які включають один рік навчання в Université Paris II Panthéon-Assas, Universität або Ludwig-Maximilians-Universität München, Universidad Carlos III in Madrid відповідно. В University College London широко розвинені програми подвійного дипломування: 4-річна програма включає два роки навчання в University College London та два роки в University of Hong Kong і присуджує два ступені – бакалавра права від University College London та бакалавра права від University of Hong Kong. Після першого курсу навчання на загальній освітній програмі з права можна перевестись на подвійний 4-річний ступінь бакалавра права, де 3-й та 4-й роки навчання проводяться в University of Columbia (США), або на програму бакалавра права з іншою правовою системою, де 3-й рік навчання проводиться в University of New South Wales (Австралія), Hong Kong University або National University of Singapore.

Як частину свого процесу вступної кампанії 9 провідних університетів Великої Британії, серед яких University of Cambridge, University of Oxford, University College London використовують Law National Aptitude Test (LNAT – Національний вступний тест на право). Він не призначений для перевірки знань з права чи будь-якого іншого предмета, а, скоріше, допомагає оцінити здатність абітурієнтів до вивчення права. Тест тривалістю 135 хвилин складається з двох частин: 42 питань з вибором однієї правильної відповіді, базованих на 12 текстах, і написання есе на одну з 3 тем. Есе не оцінюється і не впливає на результат LNAT, але дає можливість продемонструвати здатність побудувати переконливий аргумент і дійти висновку. Результати тесту передаються в університети, і вони враховуються під час відбору студентів на освітню програму.

Університети також встановлюють власні вимоги до навчальних здобутків абітурієнтів. Так, University of Cambridge встановлює мінімальний рівень A*AA, що означає високий рівень з трьох предметів, атестованих у середній школі, причому один із відзнакою (зірочкою). Університет не вимагає якихось конкретних предметів для подання заявки на юридичний факультет, але рекомендує для успішного подання заявки англійську мову (або літературу), історію, мови (давні чи сучасні). Проте різні коледжі в складі University of Cambridge можуть

встановити свої власні вимоги до навчальних здобутків вступників. Так, наприклад, діапазон пропозицій Churchill College становить А*АА–А*А*А, тобто вимагає двох предметів з відзнакою. Окрім цього, Churchill College практикує співбесіди, які проходять від 2/3 до 3/4 абітурієнтів щороку.

University of Oxford встановлює мінімальний рівень ААА і не вимагає конкретних предметів, проте пропонує предмети, що включають написання есе. Для освітніх програм зі спеціалізацією з права певної європейської країни необхідне знання відповідної сучасної мови.

University College London встановлює мінімальний рівень А*АА і не вимагає конкретних предметів, проте принаймні два предмети рівня А слід обрати зі списку бажаних предметів. Для вступу на освітні програми із соціальних наук це: Давня історія; Антропология; Археологія; Економіка; Економіка та бізнес; Науки про навколишнє середовище; Географія; Уряд і політика; Історія; Право; Політика; Психологія; Соціологія. Для освітніх програм зі спеціалізацією з права певної європейської країни необхідне знання відповідної сучасної мови.

Програма з права в University of Oxford не є модульною. Вона складається з основних академічних юридичних предметів (Конституційне право; Адміністративне право; Кримінальне право; Контрактне право; Земельне право; Деліктне право; Юридична теорія) і предметів за вибором на останньому курсі (Міжнародне право; Права людини; Комерційне право; Європейське право; Порівняльне право).

В University of Cambridge першокурсники вивчають однакові 4 модулі (Цивільне право; Законодавство про цивільні правопорушення; Кримінальне право; Конституційне право). На 2-му та 3-му курсах залишаються обов'язкові курси (Земельне право; Договірне право і Акціонерний капітал; Право Європейського Союзу відповідно), проте в студентів є більше можливостей для спеціалізації. Наприклад, студенти можуть зосередитися на інтересах у комерційному праві чи праві власності або на таких більш філософських, історичних та соціологічних аспектах права, як юриспруденція, історія права, трудове право та кримінологія.

University College London пропонує протягом перших 2-х років обов'язкові модулі в 15 або 30 кредитів, що загалом становитиме 120 кредитів за рік (модуль обсягом 30 кредитів вважається еквівалентним 15 кредитам у Європейській системі переведення кредитів ECTS). Серед них Власність; Публічне право; Кримінальне право; Юриспруденція та правова теорія; Деліктне право; Право Європейського Союзу. 3-й рік навчання складається з модулів за вибором, що допомагає студентам вибрати певну юридичну спеціалізацію (Право для тварин; Трудове право; Право інтелектуальної власності; Корпоративне право; Комерційне право; Сімейне право; Інтернет-право та політика; Закон про соціальне забезпечення; Право та домашнє насильство) чи поглибити академічну підготовку (Філософські основи загального права; Історія англійського права; Римське право; Право та соціальні дослідження; Право, економіка та суспільство: основи капіталізму). Загальний обсяг освітньої програми 360 кредитів (180 кредитів ECTS).

Серед методів навчання і викладання в британських університетах – лекції і семінари. Кількість аудиторних годин надалі становить від 6 до 14 годин на тиждень (University College London) або від 10 до 12 годин (University of Cambridge). Від 26 до 34 годин на тиждень присвячено самостійному навчанню студентів: вивченню ключових тем, студіюванню обов'язкової літератури, дослідницькій діяльності, виконанню письмових завдань і написанню есе. Ще більший акцент на самостійній роботі зроблений в University of Oxford, де навчальне навантаження становить приблизно 45 годин на тиждень, з яких тільки 2–3 години аудиторних занять.

Проте основним методом в британських університетах є навчання в малих групах під керівництвом викладача – тьюторіалах (University of Oxford і University College London) або супервізіях (University of Cambridge), які складають до 10 студентів. Такі заняття гарантують, що кожен отримує індивідуальну увагу та консультації, але й вимагають значного власного

внеску студентів у неформальні дискусії в класі та в групі або індивідуальні презентації. Зазвичай до кожного тьюторіалу студенти готують письмові роботи на певні теми і потім обговорюють їх з викладачем на очному занятті.

Важливою тенденцією підготовки юристів в університетах Великої Британії є практично-професійна спрямованість цього процесу (Rab, 2022). Так, поширеною рисою програм юридичної освіти в університетах стає клінічна юридична освіта, тобто функціонування юридичної клініки – навчального офісу, де студенти займаються юридичною практикою під керівництвом викладачів. Цей метод навчання студентів-юристів допомагає ефективно представляти клієнтів у правовій системі та водночас розвивати критичний погляд на неї (McFaul, 2020). Невід’ємною частиною навчання студентів з права є також моделювання судових процесів – Mooting (Cho et al., 2022).

Оцінювання й атестація студентів в університетах Великої Британії відбувається шляхом складання іспитів (здебільшого письмових) з навчальних предметів. В University College London можливі варіанти оцінки за допомогою групової роботи чи презентації. В University of Oxford відмінні від іспитів методи оцінювання пропонуються лише для навчальних курсів за вибором. В University of Cambridge наголошено, що жоден з іспитів не можна перескласти. В University of Cambridge на третьому курсі студенти мають можливість вибрати семінарський курс, який оцінюється у вигляді дисертації. Проте випускного бакалаврського дослідження британські університети не вимагають. Успішне засвоєння усіх навчальних курсів дає можливість присвоєння ступеня бакалавра права.

Юридична освіта в університетах Нідерландів. Особливістю бакалаврських програм з права в нідерландських університетах Universiteit Utrecht і Universiteit van Amsterdam є певна диверсифікація і міждисциплінарний підхід. Так, в Universiteit Utrecht (Bacheloropleidingen, 2025) здійснюються 2 бакалаврські програми з права: загальна програма, яка надає ґрунтовну академічну освіту, і програма в Utrecht Law College, де поєднується вивчення права з професійною практикою.

Universiteit van Amsterdam (Recht en Bestuur, 2025) пропонує загальну програму з права і програму з податкового права (обидві нідерландською). Окрім цього, пропонуються міждисциплінарні програми: Європейські студії (нідерландською і англійською) і Політика, психологія, право та економіка (англійською).

Для вступу на бакалаврську програму в нідерландські університети достатньо мати диплом доуніверситетської освіти і добре знати нідерландську мову. Проте університети в рамках своєї автономії можуть запропонувати абітурієнтам додаткові випробування. Так, для вступу в Universiteit Utrecht обов’язковим кроком є участь в онлайн-заході юридичного факультету з відбору кандидатів, де треба пройти тест з вибором однієї правильної відповіді та виконати тематичне дослідження. Ця процедура не є вступним іспитом, а скоріше, перевіркою свідомого вибору абітурієнтом майбутньої спеціальності. Подібне цифрове випробування існує і в Universiteit van Amsterdam. Для вступу в Utrecht Law College необхідно представити додаткові документи: мотиваційний лист, огляд результатів підсумкового іспиту в закладі середньої освіти, резюме, рекомендацію від вчителя, наставника або шкільного консультанта. Для відбору майбутніх студентів тут використовують співбесіду.

Освітня програма з права в Universiteit van Amsterdam розрахована на 180 кредитів ЄКТС протягом 36 місяців. Особливістю програми є участь студентів двічі на тиждень у роботі Амстердамської юридичної фірми – дворічної програми, під час якої студенти аналізують реальні або змодельовані справи, складають юридичні документи, листи, позовні заяви, виступають у імітаційних судових процесах та практикують різні ролі юриста. Таким чином вони застосовують отримані знання до юридичної практики, а також готують матеріал для бакалаврської дипломної роботи.

Специфікою освітньої програми в Universiteit Utrecht є можливість на другому курсі вибрати певну спеціалізацію: загальну програму чи програму з нотаріального права. Перший рік навчання для всіх студентів складається із загальної програми, в рамках якої вивчаються юридично-філософські та юридично-теоретичні основи права, його галузі – конституційне, кримінальне, майнове, міжнародне, право ЄС. Починаючи з другого курсу, зміст програм глибше розвиває спеціалізацію. Програма нотаріального права включає специфічні для цієї спеціальності навчальні курси: Нотаріус, право та суспільство; Законодавство про зареєстровану власність; Законодавство про власність подружжя; Законодавство про неплатоспроможність тощо.

Університети Нідерландів пропонують широкі можливості для персоналізації навчання, його адаптації до інтересів та талантів студентів за рахунок вибіркових предметів як з юриспруденції, так і з інших галузей. В Universiteit Utrecht існує додаткова спеціалізація – це цілісний пакет, який зазвичай складається з чотирьох курсів з кількох дисциплін: Кримінологія, Європейське врядування; Нерухомість та екологічне право; Право, інновації та технології. В Universiteit van Amsterdam для додаткової спеціалізації пропонуються шість курсів по три дисципліни англійською і нідерландською мовами: Право і політика ЄС (англійською); Оподаткування бізнесу в контексті національного та європейського законодавства (нідерландською); Медичні технології, право та біоетика (англійською); Право та економіка (англійською); Права людини у XXI столітті (нідерландською); Верховенство права, професійна етика та доброчесність (нідерландською).

Студенти можуть обрати навчання протягом кількох місяців в іншому університеті в Нідерландах або за кордоном. Курси за вибором зараховуються також і з іноземних закладів вищої освіти.

Для розширення досвіду юридичної практики можна пройти стажування, наприклад у суді, юридичній фірмі чи юридичному відділі компанії або й на неюридичних посадах у банках чи державних установах.

Методи навчання і викладання в університетах Нідерландів достатньо традиційні: лекції, навчання в групах до 25 осіб. Звертаємо увагу на те, що в освітній програмі аудиторна робота займає приблизно третину навчального часу. Його більша частина відведена на самостійну роботу студентів, що включає читання й обговорення наукових, навчальних і правових текстів, підготовку презентацій, пошук інформації та письмові вправи.

Освітня програма з права в Utrecht Law College передбачає участь у додаткових заходах практичного професійного спрямування: міні-стажування протягом першого року, наприклад, у юридичній фірмі, Нідерландському інституті прав людини, Державній раді або Центральному апеляційному суді; участь у симуляційних судових засіданнях, де студенти представляють свою справу перед присяжними і справжніми суддями на основі матеріалів реальної судової справи; відвідування різних організацій, як-от суди, нотаріальні контори, міністерства, банки, екологічні організації, благодійні організації, культурні установи, багатонаціональні компанії; організація та участь у змістовних, соціальних та культурних заходах; волонтерська робота. Utrecht Law College пропонує також навчання за кордоном за програмою академічного обміну і роботу в дослідницьких асоціаціях, створених у коледжі.

Освітня програма з права в Universiteit van Amsterdam має чітко виражену проєктну спрямованість: перші чотири семестри навчання завершуються курсом, базованим на проєктах. На цих курсах студенти працюють у невеликих групах над завданнями за суспільно важливими темами: Верховенство права та демократія; Цифровізація; Заподіяння шкоди та право; Сталий розвиток. Протягом проєктної діяльності студенти поєднують знання та навички з попередніх курсів, щоб знайти розв'язання цих проблем.

В університетах Нідерландів традиційно сильна студентська підтримка: в Universiteit van Amsterdam роль наставника навчальної групи виконує викладач, який супроводжує студентську

групу протягом усіх років навчання; в Universiteit Utrecht такої фіксованої посади немає, але консультанти пропонують підтримку з питань, навіть безпосередньо не пов'язаних з навчальною програмою (відзначимо, що консультанти з навчання діють і в Universiteit van Amsterdam). Окрім цього, в першому семестрі першокурсники щотижня зустрічаються зі студентом із старших курсів – наставником, який допомагає влитися в навчальний процес і в студентське життя в Universiteit Utrecht.

Кожен навчальний курс в університетах Нідерландів закінчується складанням письмових іспитів. Для оцінки засвоєння дисципліни використовують також інші методи, наприклад, написання есе або групове завдання. Освітня програма завершується написанням бакалаврської роботи. Особливістю освітньої програми з права в Universiteit Utrecht є те, що в кінці першого року навчання кожен студент отримує обов'язкову навчальну рекомендацію. Для цього студент повинен отримати щонайменше 45 кредитів (із загальної кількості 60), щоб продовжити навчання, тобто щонайменше шість з восьми курсів першого року.

Юридична освіта в Університеті Копенгагену. У Københavns Universitet бакалаврська програма з права (Bachelor i jura, 2025) передбачає навчання тільки данською. Для розширення інтернаціоналізації два обов'язкових курси викладаються англійською (Право ЄС і Міжнародне право), причому перший з них пропонується як данською, так і англійською мовами. Крім того, вимогою для всіх курсів є те, щоб частина рекомендованої навчальної літератури була іноземною мовою.

Для вступу на бакалаврську програму з права необхідно скласти вступний іспит із середнім балом не менше 6 (максимальний бал – 7) з трьох предметів: данська мова, англійська мова, а також один з таких предметів: історія, історія світової думки, суспільствознавство, сучасна історія. У Данії вступний іспит складають, як правило, у середній школі; середній бал вираховують як середнє значення всіх оцінок за обрані предмети.

Бакалаврський ступінь з права розрахований на 3 роки навчання на денній формі. Ступінь складається з низки обов'язкових навчальних курсів та 2–3 курсів за вибором у 5-му семестрі. Освітня програма включає різні галузі та основні методи права. Студенти вивчають приватне та майнове право, де дізнаються про укладання договорів та угод, компенсацію тощо; конституційне право, де викладається розподіл влади в Данії та ЄС, а також основні права людини стосовно держави; кримінальне право, присвячене правилам криміналізації та покаранню за правопорушення. Окремі навчальні предмети присвячені вивченню права Європейського Союзу. Студенти також отримують загальнонаукову і теоретичну підготовку з юриспруденції, вивчаючи філософію права та соціологію права, а також історію юриспруденції.

Особливістю бакалаврської програми з права в Københavns Universitet є те, що у 5-му семестрі студенти мають можливість вибрати між вивченням курсів за вибором, навчанням за обміном в закордонних університетах або проєктно-орієнтованим курсом (академічним стажуванням) в юридичних компаніях, організаціях та органах влади як у Данії, так і за кордоном.

Курси за вибором розширюють підготовку майбутніх юристів за рахунок включення до освітньої програми додаткових галузей і методів права (Конкурентне право, недобросовісна конкуренція та маркетингове право; Трудове право; Релігійне право; Інформаційне право; Право в галузі охорони здоров'я; Правове розв'язання спорів та управління конфліктами; Поліція та поліцейське право; Європейський суд з прав людини; Риторична аргументація) або поглиблюють теоретичну підготовку з юриспруденції (Глобальні виклики в міжнародному праві).

Студенти також мають можливість поїхати за обміном в один з університетів Європи, США, Австралії, Південної Америки та Азії, з якими Københavns Universitet укладено угоди про співпрацю.

Проектно-орієнтований курс проводиться у співпраці та частково під керівництвом компанії, організації чи органу влади (місця проведення проекту). Під час цього курсу студент виконує проблемний проект, що стосується практичних правових питань, під керівництвом наукового керівника в університеті, а також зовнішнього наукового керівника на місці стажування. Під час академічного стажування студент має можливість зібрати емпіричний матеріал для проекту, а також перевірити свої практичні професійні навички, отримати досвід та контакти на ринку праці.

Викладання на бакалаврській програмі права базується на вивченні конкретних питань як на основі правових концепцій, так і на міждисциплінарному рівні (Schäfke et al., 2018). Методи навчання і викладання достатньо традиційні: лекції, навчання в групах до 35 осіб, які можуть поділитись на малі групи по 4–6 студентів для опрацювання конкретних завдань. Акцент у викладанні робиться на інтерактивних методах, діалозі та зворотному зв'язку. Як і в університетах Великої Британії і Нідерландів, аудиторна робота займає приблизно третину навчального часу, а його більша частина відведена на самостійну роботу студентів.

Особливістю навчання протягом першого семестру є призначення в якості керівника групи студента старшого курсу, який регулярно зустрічається з навчальною групою для підтримки і співпраці.

Протягом вивчення навчальних курсів для контролю і атестації студентів використовуються практичні завдання, а також іспити, здебільшого письмові, а також і усні. Навчання завершується бакалаврським проектом, де випускник досліджує конкретне правове питання та демонструє професійні навички, отримані під час навчання на бакалавраті.

Узагальнення ключових тенденцій підготовки бакалаврів права в європейських університетах. На основі компаративного аналізу освітніх програм з права у провідних європейських університетів виокремимо такі ключові тенденції підготовки бакалаврів:

1. **Міждисциплінарний підхід.** Окрім загальної програми з права університети пропонують програми зі спеціалізаціями у праві певних європейських країн (University of Oxford, University College London) або програми, що поєднують право з іншими галузями знань: Земельне господарство – довкілля, право та економіка (University of Cambridge), Європейські студії (однією з частин якої є право ЄС), Політика, психологія, право та економіка (дві останні програми – Universiteit van Amsterdam).

2. **Інтернаціоналізація навчання.** Усі проаналізовані університети пропонують навчанням за обміном в закордонних університетах як частину освітньої програми або програми подвійного дипломування (University College London).

3. **Високі вимоги до відбору студентів.** Для вступу на освітні програми з права в проаналізовані університети абітурієнти повинні мати високий рівень з обраних навчальних предметів середньої школи. Крім цього, університети для відбору студентів запроваджують додаткові випробування: співбесіди (University of Cambridge), тест для перевірки свідомого вибору майбутньої спеціальності (Universiteit Utrecht, Universiteit van Amsterdam), Національний вступний тест на право, який допомагає оцінити здатність абітурієнтів до вивчення права (University of Cambridge, University of Oxford, University College London), або вимагають додаткові документи, як в Utrecht Law College (мотиваційний лист, огляд результатів підсумкового іспиту в закладі середньої освіти, резюме, рекомендацію від вчителя, наставника або шкільного консультанта).

4. **Практикоорієнтований підхід.** Європейські університети практикують максимально наближення навчання юристів до практичної професійної діяльності: в Universiteit van Amsterdam студенти двічі на тиждень беруть участь у роботі Амстердамської юридичної фірми, проходять стажування в суді, юридичній фірмі чи юридичному відділі компанії або й на неюридичних посадах у банках чи державних установах; у Københavns Universitet у 5-му семестрі студенти можуть вибрати проектно-орієнтований курс в юридичних компаніях,

організаціях та органах влади як у Данії, так і за кордоном; навчання в Utrecht Law College передбачає участь у симуляційних судових засіданнях; стажуваннях у юридичній фірмі, Нідерландському інституті прав людини, Державній раді або Центральному апеляційному суді тощо.

5. **Наголос на самостійну роботу студентів**, що включає читання й обговорення наукових, навчальних і правових текстів, підготовку презентацій, пошук інформації та написання есе, а також виконання проєктів. Специфікою британських університетів є навчання в малих групах під керівництвом викладача, де основним методом є самостійна підготовка студентами письмових робіт й інтерактивне обговорення в групі на очному занятті.

6. **Можливість вибору додаткової юридичної спеціалізації або додаткових дисциплін** для поглиблення академічної підготовки. В Universiteit Utrecht і Universiteit van Amsterdam додаткова спеціалізація складається із цілісного пакету навчальних дисциплін. У британських університетах з 2-го курсу студенти можуть вибрати додаткові дисципліни, що розширюють вивчення галузей і методів права.

ВИСНОВКИ

Дослідження зосереджено на порівняльному аналізі бакалаврських освітніх програм з права в європейських університетах. Для аналізу були вибрані сайти університетів, що посідають топові місця в Шанхайському академічному рейтингу з освітньої галузі «Право» 2024 р. Освітні програми з права проаналізували за такими критеріями: структура і зміст програми; правила вступу до університету; методи навчання і викладання; методи контролю і атестації. У кожному з цих пунктів виокремили національні особливості чи особливості певного університету.

На основі компаративного аналізу освітніх програм з права узагальнили ключові тенденції підготовки бакалаврів: міждисциплінарний підхід; інтернаціоналізація навчання; високі вимоги до відбору студентів; практикоорієнтований підхід до навчання; наголос на самостійну роботу студентів; можливість вибору додаткової юридичної спеціалізації або додаткових дисциплін.

Перспективами подальших досліджень вважаємо вивчення можливостей імплементації європейського досвіду в рамках реформування юридичної освіти України.

Список використаної літератури

1. Іваницька Н. Аналіз ефективності сучасної системи юридичної освіти в Україні: ідентифікація та вивчення ключових проблем. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2024. № 2 (70). С. 32–37. DOI: <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2024.2.7>
2. Кацідим В. Забезпечення якості підготовки бакалаврів з права: європейський досвід. *Суспільство та національні інтереси*. 2025. № 6 (14). DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-6\(14\)-251-262](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-6(14)-251-262)
3. Кириленко С. Організація юридичної освіти (спеціальність «Право») в Україні та Польщі: порівняльний аналіз. *Молодь і ринок*. 2024. № 4/224. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.301003>
4. Константинов С. Юридична освіта та підготовка правників в умовах воєнного стану. *Нове українське право*. 2023. № 2 DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.2.12>
5. Концепція розвитку юридичної освіти. Проєкт. *МОН України*. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/kontseptsiya-rozvitku-yuridichnoi-osviti> (дата звернення: 1.08.2025).
6. Рега Ю. О., Волковецький, Д. С. Роль міжнародного співробітництва в удосконаленні юридичної освіти в Україні: взаємодія з міжнародними партнерами. *Академічні візії*. 2024. № 33. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12733256>
7. Тернавська В. Сучасні тенденції реформування вищої юридичної освіти в Україні (конституційно-правовий аспект). *Нове українське право*. 2022. № 2. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.2.20>

8. Шемелинець І. Трансформація системи юридичної освіти в умовах війни та в післявоєнний період. *Juris Europensis Scientia*. 2022. № 2. С. 8–13. DOI: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i2.335>
9. Янчук Н. Д. Реформування юридичної освіти в Україні: осмислення та перспективи. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1–2. С. 313–316. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.1-2.54>
10. 2024 Global Ranking of Academic Subjects. Law. URL: <https://www.shanghairanking.com/rankings/gras/2024/RS0503> (дата звернення: 2.08.2025).
11. Communication from The Commission to The European Parliament, The European Council, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions Ukraine Relief and Reconstruction. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0233> (дата звернення: 1.08.2025).
12. Cho J., Jung T., Macleod K., Swenson A. Mooting in Virtual Reality: An Exploratory Study Using Experiential Learning Theory. T. Jung., M. C. tom Dieck, S. M. Correia Loureiro (Eds.). *Extended Reality and Metaverse. XR 2022. Springer Proceedings in Business and Economics*. Springer, Cham, 2023. P. 99–105. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-25390-4_8
13. Dunn R., Rook D., Sparks P., Mitchell T. Teaching Animal Law in UK universities: the benefits, challenges and opportunities for growth. *The Law Teacher*. 2022. № 57 (1). P. 15–37. DOI: <https://doi.org/10.1080/03069400.2022.2129333>
14. McFaul H. Does Clinical Legal Education Need Theory? *Asian Journal of Legal Education*. 2020. № 7 (2). P. 152–163. DOI: <https://doi.org/10.1177/2322005820916891>
15. Hallebeek J. Teaching Roman Law in the 21st Century: A note on legal-historical education in the Netherlands. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung*. 2020. № 137 (1). P. 194–227. DOI: <https://doi.org/10.1515/zrgr-2020-0006>
16. Jones E., Cownie F. (Eds.). *Key Directions in Legal Education. National and International Perspectives*. London: Routledge, 2020. 236 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429448065>
17. Københavns Universitet. Bachelor i jura. 2025. URL: <https://www.ku.dk/studier/bachelor/jura> (дата звернення: 5.08.2025).
18. Kortleven W. J., Holvast N., Bešić A. From adaptive to reflective law school socialisation: a theoretical and empirical contribution from the Netherlands. *Legal Ethics*. 2024. № 27 (1). P. 63–83. DOI: <https://doi.org/10.1080/1460728x.2024.2399918>
19. Rab S. Legal Education and Legal Profession During and Beyond COVID-19 Building Bonds Between Academia and Practice. C. Raj Kumar, S. Sreejith (Eds.). *Legal Education and Legal Profession During and After COVID-19*. Springer, Singapore, 2022. P. 287–325. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-19-2568-9_18
20. Ryan F., McFaul H. Innovative technologies in UK legal education. E. Jones, F. Cownie (Eds.). *Key Directions in Legal Education National and International Perspectives*. Abingdon: Routledge, 2020. P. 67–79. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429448065-5>
21. Schäfer W., Mayoral Díaz-Asensio J. A., Hvidt M. S. Socialisation to interdisciplinary legal education: an empirical assessment. *The Law Teacher*. 2018. № 52 (3). P. 273–294. DOI: <https://doi.org/10.1080/03069400.2017.1415080>
22. Universiteit van Amsterdam. Recht en Bestuur. 2025. URL: <https://www.uva.nl/onderwijs/bachelor/bacheloropleidingen/bacheloropleidingen.html?f=areaOfInterest%3Arecht-en-bestuur> (дата звернення: 5.08.2025).
23. University of Cambridge. Law, BA (Hons). 2025. URL: <https://www.undergraduate.study.cam.ac.uk/courses/law-ba-hons> (дата звернення: 5.08.2025).
24. University College London. Law LLB. 2025. URL: <https://www.ucl.ac.uk/prospective-students/undergraduate/degrees/law-llb#tab3-year3> (дата звернення: 5.08.2025).
25. University of Oxford. Law (Jurisprudence). 2025. URL: <https://www.ox.ac.uk/admissions/undergraduate/courses/course-listing/law-jurisprudence> (дата звернення: 5.08.2025).
26. Universiteit Utrecht. Bacheloropleidingen. 2025. URL: <https://www.uu.nl/bachelors/bacheloropleidingen> (дата звернення: 5.08.2025).

References

- Ivanytska, N. (2024). Analiz efektyvnosti suchasnoyi sistemi yuridichnoyi osviti v ukrayini: identyfikaciya ta vivchennya klyuchovih problem [Analysis of the Efficiency of the Modern System of Legal Education in Ukraine: Identification And Study of Key Problems]. *Scientific Works of Interregional Academy of Personnel Management. Legal Sciences*, 2 (70), 32–37. <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2024.2.7>
- Katsidym, V. (2025). Zabezpechennya yakosti pidgotovki bakalavriv z prava: yevropejskij dosvid [Quality assurance of bachelor's degree programs in law: european experience]. *Society and National Interests*, 6 (14). [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-6\(14\)-251-262](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-6(14)-251-262)

- Kirilenko, S. (2024). Organizaciya yuridichnoyi osviti (specialnist “pravo”) v Ukrayini ta Polshi: porivnyalniy analiz [Organization of Legal Education (Specialty “Law”) in Ukraine and Poland: A Comparative Analysis]. *Youth and market*, 4/224. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.301003>
- Konstantinov, S. (2023). Yuridichna osvita ta pidgotovka pravnikov v umovah voyennogo stanu [Legal Education and Training of Lawyers in the Conditions of Martial State]. *New Ukrainian Law*, 2. <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.2.12>
- Koncepciya rozviku yuridichnoyi osviti. *Proyekt [Concept of development of legal education. Project]* (2021). Ministry of Education and Science of Ukraine. <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/kontseptsiya-rozvitku-yuridichnoi-osviti>
- Rega, Yu., Volkovetskiy, D. (2024). Rol mizhnarodnogo spivrobitnictva v udoskonalenni yuridichnoyi osviti v Ukrayini: vzayemodiya z mizhnarodnimi partnerami [The Role of International Cooperation in Improving Legal Education in Ukraine: Interaction with International Partners]. *Academic Visions*, 33. <https://doi.org/10.5281/zenodo.12733256>
- Ternavska, V. (2022). Suchasni tendenciyi reformuvannya vishoyi yuridichnoyi osviti v Ukrayini (konstitucijno-pravovij aspekt) [Contemporary Tendencies of the Reforming The Higher Legal Education in Ukraine (Constitutional And Legal Aspect)]. *New Ukrainian Law*, 2. <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.2.20>
- Shemelynets, I. (2022). Transformaciya sistemi yuridichnoyi osviti v umovah vijni ta v pislyavoyennij period [Transformation of the System of Legal Education in the Conditions of War and in the Post-War Period]. *Juris Europensis Scientia*, 2, 8–13. <https://doi.org/10.32837/chem.v0i2.335>
- Yanchuk, N. (2022). Reformuvannya yuridichnoyi osviti v ukrayini: osmisleniya ta perspektivi [Reform of legal education in Ukraine: considerations and perspectives]. *The South Ukrainian Law Journal*, 1–2, 313–316. <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.1-2.54>
- 2024 Global Ranking of Academic Subjects. *Law*. <https://www.shanghairanking.com/rankings/gras/2024/RS0503>
- Communication from The Commission to The European Parliament, The European Council, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions *Ukraine Relief and Reconstruction*. (2022). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0233>
- Cho, J., Jung, T., Macleod, K., Swenson, A. (2023). Mooting in Virtual Reality: An Exploratory Study Using Experiential Learning Theory. In T. Jung., M. C. tom Dieck, S. M. Correia Loureiro (Eds.), *Extended Reality and Metaverse. XR 2022. Springer Proceedings in Business and Economics* (pp. 99–105). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-25390-4_8
- Dunn, R., Rook, D., Sparks, P., & Mitchell, T. (2022). Teaching Animal Law in UK universities: the benefits, challenges and opportunities for growth. *The Law Teacher*, 57 (1), 15–37. <https://doi.org/10.1080/03069400.2022.2129333>
- McFaul, H. (2020). Does Clinical Legal Education Need Theory? *Asian Journal of Legal Education*, 7 (2), 152–163. <https://doi.org/10.1177/2322005820916891>
- Hallebeek, J. (2020). Teaching Roman Law in the 21st Century: A note on legal-historical education in the Netherlands. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung*, 137 (1), 194–227. <https://doi.org/10.1515/zrgr-2020-0006>
- Jones, E., Cownie, F. (Eds.). *Key Directions in Legal Education. National and International Perspectives*. Routledge, 2020. <https://doi.org/10.4324/9780429448065>
- København's Universitet (2025). *Bachelor i jura*. <https://www.ku.dk/studier/bachelor/jura>
- Kortleven, W. J., Holvast, N., & Bešić, A. (2024). From adaptive to reflective law school socialisation: a theoretical and empirical contribution from the Netherlands. *Legal Ethics*, 27 (1), 63–83. <https://doi.org/10.1080/1460728x.2024.2399918>
- Rab, S. (2022). Legal Education and Legal Profession During and Beyond COVID-19 Building Bonds Between Academia and Practice. In C. Raj Kumar, S. Sreejith (Eds.), *Legal Education and Legal Profession During and After COVID-19* (pp. 287–325). Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-19-2568-9_18
- Ryan, F., Mcfaul, H. (2020). Innovative technologies in UK legal education. In E. Jones, F. Cownie (Eds.), *Key Directions in Legal Education National and International Perspectives* (pp. 67–79). Abingdon: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429448065-5>
- Schäfke, W., Mayoral Díaz-Asensio, J. A., & Hvidt, M. S. (2018). Socialisation to interdisciplinary legal education: an empirical assessment. *The Law Teacher*, 52 (3), 273–294. <https://doi.org/10.1080/03069400.2017.1415080>
- Universiteit van Amsterdam (2025). *Recht en Bestuur*. <https://www.uva.nl/onderwijs/bachelor/bacheloropleidingen/bacheloropleidingen.html?f=areaOfInterest%3ARecht-en-bestuur>
- University of Cambridge (2025). *Law, BA (Hons)*. <https://www.undergraduate.study.cam.ac.uk/courses/law-ba-hons>
- University College London (2025). *Law LLB*. <https://www.ucl.ac.uk/prospective-students/undergraduate/degrees/law-llb#tab3-year3>
- University of Oxford (2025). *Law (Jurisprudence)*. <https://www.ox.ac.uk/admissions/undergraduate/courses/course-listing/law-jurisprudence>

LEGAL EDUCATION IN EUROPEAN UNIVERSITIES: COMPARATIVE ANALYSIS OF BACHELOR'S EDUCATIONAL PROGRAMS

Vitalii Katsidym

<https://orcid.org/0009-0009-9367-6213>

PhD Student,

Institute of Higher Education of NAES of Ukraine,

9 Bastionna Str., 01014, Kyiv, Ukraine

katsidymv@gmail.com

The article undertakes a comparative analysis of undergraduate law programs in European universities with the purpose of identifying and synthesizing key trends in the preparation of bachelor's degree holders in law. The selection of universities for the study was guided by their positions in the 2024 Shanghai Academic Ranking of World Universities in the subject area "Law". It is noteworthy that the top ten European institutions in this ranking are represented by universities from the United Kingdom, the Netherlands, and Denmark. To achieve the research objective, law curricula published on the official websites of the University of Cambridge, University of Oxford, University College London, Utrecht University, University of Amsterdam, and University of Copenhagen were examined. The analysis focused on the following dimensions: program structure and content; admission requirements; teaching and learning methods; and assessment and examination practices. Within each of these categories, either national characteristics or institution-specific features were identified. The comparative analysis of law programs at leading European universities has made it possible to outline several overarching trends in the training of undergraduate law students: an interdisciplinary orientation, the internationalization of legal education, rigorous admission standards, a practice-oriented approach to teaching and learning, an emphasis on independent student work, and the opportunity to pursue an additional legal specialization or elective subjects to strengthen academic preparation. The findings highlight that the reform of higher legal education in Ukraine requires a careful study of European practices with a view to implementing their most effective elements.

Keywords: bachelor's level of higher education, comparative analysis, educational program in law, trends in the training of bachelors of law, legal education.